

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата географічних наук ПЕРЕГУДИ Юлії Андріївни
на дисертацію МАХИБОРОДИ Катерини Вячеславівни
на тему: «Формування та функціонування ринку
органічної продукції аквакультури в Україні»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертації. Сучасні підходи до регулювання ринку органічної продукції аквакультури нині потребують трансформації, оскільки економічні виклики поряд з продовженням реформ в аграрному секторі економіки стримують розвиток ринку агропродовольчої продукції, з урахуванням потреб у поширенні саме органічного виробництва в Україні. Даний підхід визначений як пріоритетний напрям розвитку серед галузей сільського господарства, зважаючи на прийняту нещодавно Стратегію розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року. Водночас виробництво органічної продукції аквакультури в Україні орієнтоване на реалізацію власного потенціалу, а розвиток цього ринку може мати значний економічний і екологічний вплив. Саме тому тема дисертації «Формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні», є важливою та актуальною й потребує дослідження, наукового обґрунтування з виокремленням напрямів розвитку ринку органічної продукції аквакультури в Україні. Ринок органічної продукції як у світі, так і в Україні є надзвичайно перспективним, оскільки здатен задовольнити потреби населення в продуктах високої якості та сприяти соціально-економічному розвитку держави. Нині ринок органічної продукції аквакультури в Україні розвивається повільними темпами, що зумовлено різними факторами, що спонукають до втручання державних органів влади у сфері регулювання ринку органічної продукції.

При цьому, органічна аквакультура, яка у всьому світі підпорядковується високим стандартам, належить до екологічно відповідальних методів рибогосподарського виробництва, що включають в себе певні вимоги до здійснення організаційно-економічних заходів у господарській діяльності виробників об'єктів аквакультури, з відслідковуванням впливу від використання хімічних речовин, економічно доцільних методів виробництва та умов утримання риби, що впливає на формування продукції вищої якості, яку поставляють на ринок. Такий підхід відповідає як сучасним потребам споживачів про безпечність та екологічність продуктів, так і високим стандартам для виходу продукції галузі на міжнародні ринки для її експорту. Зростаючий попит на органічні продукти, включаючи органічну продукцію аквакультури, сприяє розвитку окремих ринків для цих товарів і це відбувається не лише на внутрішньому ринку, але й на зовнішніх ринках,

зокрема в країнах Європейського Союзу, де спостерігається великий попит на органічні продукти, що вже стає перспективним напрямом експорту для органічної аквакультури. Очевидним є факт, що розвиток ринку органічної продукції аквакультури потребує постійних наукових досліджень та розроблення нових економічних підходів, зокрема й до практичного використання сучасних технологій. Це необхідно для досягнення оптимальних економічних результатів в умовах дотримання високих стандартів, які забезпечують якість продукції та відповідність вимогам екологічно свідомих споживачів. Наукові положення і результати дослідження, наведені у дисертації свідчать про глибокий та детальний аналіз стану та національних тенденцій виробництва основних видів продукції аквакультури в Україні. Тож виокремлено особливості та тенденції функціонування методів правового регулювання розвитку ринку органічної аквакультури з урахуванням дії економічного механізму регулювання, що є актуальним завданням як для розвитку галузі, так і для ринку даної продукції.

Зв'язок роботи з державними (галузевими) науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами: «Прикладні рішення забезпечення конкурентоспроможності рибного господарства у нових умовах функціонування національної економіки» (номер державної реєстрації 0118U000306); «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110); «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643).

Наукова новизна досліджень і отриманих результатів. Дисертація присвячена дослідженню теоретичних положень і розроблення науково-практичних рекомендацій, спрямованих на формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури. У процесі написання дисертації удосконалено методичні підходи та виявлено закономірності функціонування ринку органічної продукції аквакультури як в Україні, так і в світі, що дає змогу врахувати специфічні особливості галузі, вплив євроінтеграційних процесів на структурну політику виробництва продукції органічної аквакультури в умовах надзвичайних викликів. Аналіз досліджених в роботі закономірностей дає змогу зрозуміти динаміку і тенденції розвитку ринку органічної продукції аквакультури, зокрема і в перспективі, включаючи зміни в попиті й пропозиції на таку продукцію, зміни у споживчих вимогах і стандартах, а також вплив зовнішніх факторів, враховуючи інтеграційні процеси на розвиток галузі.

В роботі представлено комплексний підхід до формування ринку органічної продукції аквакультури, який передбачає врахування економічних, екологічних і соціокультурних

аспектів. Основні принципи та вимоги до органічної продукції аквакультури сприяють можливості підтримувати баланс між виробництвом і збереженням довкілля, а також створенню надійної системи сертифікації та гарантують публічний доступ до інформації, а розроблені методичні засади для визначення валової органічної продукції аквакультури, в тому числі обчислення загальної вартості продукції та подальший розрахунок коефіцієнта на основі обсягу виробництва, надають всі можливості, щоб провести аналіз базових економічних показників для комплексної оцінки ефективності та планування розвитку галузі рибного господарства в Україні. Дістали подальшого розвитку методичні підходи до обґрунтування пріоритетних напрямів щодо забезпечення внутрішнього попиту на органічну продукцію аквакультури з урахуванням аналізу рівня виробництва, імпорту та експорту різних видів риби, що дозволило виявити потенціал досліджуваного сектору національної економіки та позиціонувати вітчизняних виробників риби як головних учасників серед гравців на аграрному ринку. Подальшого розвитку набули також рекомендації, спрямовані на удосконалення вітчизняної рибної політики з метою максимального застосування європейського досвіду формування ринку органічної продукції аквакультури з внесенням пропозицій до визначення детальних правил органічного виробництва та обігу органічної продукції аквакультури, а запропоновані здобувачкою доповнення до діючої форми звітності, дали всі підстави, щоб додати розділ про органічну аквакультуру, з двома підпунктами та уточнюючими даними за кожним видом, що сприятиме збору детальної інформації про виробництво органічної продукції аквакультури й поставки даної продукції на ринок з можливістю подальшого аналізу та прийняття рішень в аквакультурі. Також набуває особливої актуальності і прикладного значення пропозиції з виокремлення органічної продукції аквакультури в КВЕД-2010, як окремого виду економічної діяльності, оскільки для отримання фактичної, достовірної інформації про органічну рибу у позиціонуванні в категорії біологічних активів, дали всі підстави запропонувати доповнення до Методичних рекомендацій 29.12.2006 № 1315, що підвищить ефективність господарської діяльності в рибному господарстві. Для більш точної й системної ідентифікації та класифікації органічної продукції аквакультури для міжнародної торгівлі внесено доповнення до УКТ ЗЕД, з виокремленням коду товару 0309 «органічна аквакультура», що надасть можливість без ускладнень визначати ставки мита та інші митні обмеження, що стосуються цього виду товарів.

Наукову новизну проведених досліджень підтверджено довідками про впровадження результатів дослідження та пропозицій.

Практичне значення одержаних результатів для науки і практики. Полягає в розвитку теоретичних узагальнень і розроблення комплексу заходів щодо формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні. Основні положення та рекомендації дослідження використано в роботі: Державного агентства меліорації та

рибного господарства України (довідка № 3-6.2.2-10/41221-23 від 19.07.2023 р.); Державного підприємства-українського державного інституту по проектуванню підприємств рибного господарства і промисловості 24 «Укррибпроект» (довідка № 01/25 від 20.01.2023 р.); Асоціації «Укррибспілка» (довідка № 27 від 28.04.2023 р.); Державного підприємства «Укрриба» (довідка № 02-13/44 від 08.06.2023 р.); Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури» (акт № 15 від 08.09.2023 р.). Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження практично впроваджено в навчальний процес Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема, при викладанні дисциплін за спеціальністю 051 «Економіка»: «Прикладні програмні рішення в економіці «Агмемод», «Регіональні економічні програми та програми сприяння розвитку», «Аграрна політика», «Глобальна економіка» для студентів ОС «Магістр» освітньо-професійної програми «Прикладна економіка» та дисципліна «Міжнародна економічна діяльність України» для студентів ОС «Бакалавр» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка» (акт № 8 від 08.05.2023 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Базовими підходами дисертаційного дослідження є поглиблення теоретичних положень і розроблення науково-практичних рекомендацій, спрямованих на формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури. Поставлену мету здобувачка досягла шляхом досягнення чітко визначених завдань із використанням загальнонаукових методів дослідження, зокрема: діалектичний – у процесі напрацювання змістовного наповнення розроблених методичних підходів до формування ринку продукції аквакультури; економіко-статистичний – для проведення розрахунків, щоб обґрунтувати визначені методичні підходи до формування ринку продукції аквакультури; логічний, економіко-математичний – при розрахунку перспектив формування даного ринку та як бази при обґрунтуванні методичного інструментарію пріоритетних напрямів розвитку ринку продукції аквакультури; порівняльний, статистичний та факторний – у процесі систематизації підходів до використання на практиці формування та функціонування ринку аквакультури в Україні з оцінкою результативності інструментів регулювання такого ринку та наданні практичних рекомендацій з метою максимального застосування європейського досвіду та досягнення поставлених завдань.

Справляє позитивне враження джерельна база роботи, що свідчить про системне і повне опрацювання Катериною Махибородою піднятої актуальної проблеми і високий рівень наукової підготовки авторки, її наукову зрілість.

Повнота викладення матеріалів досліджень в опублікованих працях. Основні положення дисертації опубліковано у 24 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази даних Scopus та/або Web of Science Core Collection, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті

у колективних монографіях, методичні рекомендації, довідник, свідоцтво на авторське право, 15 тез наукових доповідей.

Аналіз структури і змісту дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст дисертації викладено на 228 сторінках, містить 28 таблиць, 14 рисунків і 10 додатків. Список використаних джерел налічує 216 найменувань.

У **вступі** здійснюється обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів, представлено апробацію результатів дослідження, кількість публікацій дисертантки, у яких відображено основні положення дисертаційного дослідження та структуру роботи, яка містить три розділи, висновки та додатки. У **першому розділі** «Теоретико-методичні засади формування аграрного ринку в глобальній продовольчій системі», який складається з трьох підрозділів проведено аналіз та вивчено теоретичні та методологічні аспекти, що визначають структуру та функціонування аграрного ринку в контексті світової продовольчої системи, а також окреслено методичні засади розвитку аграрного сектору економіки у напрямі виокремлення органічної аквакультури та визначено інструментарій правового методу регулювання розвитку досліджуваного ринку. У **другому розділі** «Сучасний стан і тенденції розвитку продукції аквакультури в Україні та світі» в трьох підрозділах наведено тенденції виробництва основних видів продукції аквакультури, і охарактеризовано політику формування попиту і пропозиції на органічну продукцію аквакультури в світі. Приділено увагу європейському досвіду формування ринку органічної продукції аквакультури та шляхам його реалізації в Україні. У **третьому розділі** «Напрями удосконалення ринку органічної продукції аквакультури в умовах інтеграційних процесів» формують три підрозділи, в яких розглянуто проблематику інформаційного забезпечення системи програмних документів розвитку ринку органічної продукції аквакультури. В роботі сформовано основи до удосконалення інструментарію регулювання для функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні.

Висновки викладено в логічній послідовності відповідно до мети та поставлених завдань, повністю відповідають змісту власних досліджень і засвідчують досягнення дисертанткою поставленої мети. Дисертація Катерини Махибороди є самостійним, цілісним, логічно сформованим та завершеним науковим дослідженням, яке містить сформульовані і обґрунтовані результати, що відповідають критеріям наукової новизни та спрямовані на вирішення проблемних питань теорії, практики. У зв'язку з цим, можна стверджувати про достатній рівень науковості та обґрунтованості висловлених авторкою у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені авторкою для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

На основі ґрунтовного дослідження змістовного наповнення роботи можна констатувати про відсутність порушень вимог до змісту та оформлення дисертації. Зроблені у дисертації посилання на використані джерела оформлені належним чином.

Дискусійні зауваження та запитання. В цілому, позитивно оцінюючи актуальність, обґрунтованість, достовірність, наукову новизну, наукове та практичне значення проведеного Катериною Махибороною дисертаційного дослідження, слід звернути увагу на дискусійні моменти і висловити побажання щодо окремих положень роботи:

1. У процесі проведеного дослідження здобувачка розглядає систему методів державного втручання у формування та функціонування аграрного ринку з урахуванням підходів ринку продукції аквакультури. Водночас доцільно було б доповнити в роботі обґрунтування базових індикаторів розвитку в підрозділі 1.2, щоб виокремити та більш детально проаналізувати ключові аспекти проаналізованої системи, зокрема застосування запропонованих економічних та адміністративних методів у контексті непрямого регулювання рибної галузі.

2. Слушною є пропозиція здобувачки щодо формування пропозиції до класифікації УКТ ЗЕД група 03 «Риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні» з виокремленням органічної продукції аквакультури. Однак, зазначену пропозицію доцільно було б підтвердити більш розширеним комплексом показників та їх обґрунтуванням.

3. На нашу думку, рекомендації здобувачки у підрозділі 3.2 методики визначення валової продукції органічної аквакультури є практично необхідними та вирішують поставлені в роботі завдання. Водночас даний розрахунок показників потребує більш докладнішого визначення, зокрема основних аспектів та критеріїв, які б наочно підтвердили важливість запропонованої методики.

4. Дисертація мала б більшу наукову цінність, якби здобувачка додала більше інформації про роль державних органів та їх функції на органічному ринку продукції аквакультури. Викладені положення в підрозділі 3.1, табл. 3.1 доцільно було б описати з урахуванням діючих заходів із розробленої дорожньої карти розвитку ринку органічної продукції аквакультури в Україні.

Зазначені вище побажання не применшують наукову та практичну значущість дисертації, її наукової цінності, актуальності та практичного значення, а також високого рівня виконання.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи підтверджує самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність та науковий рівень, теоретичне і практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, зазначені в роботі, достатньо та повно викладено в опублікованих здобувачкою наукових працях. У дисертаційному дослідженні Катерини Махибороди відсутні порушення академічної доброчесності.

Дисертація на тему: «Формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка Махиборода Катерина Вячеславівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

**Доцент кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат географічних наук**

Юлія ПЕРЕГУДА

